

Henryk Jagodziński

Kanonizacja prawa cywilnego

Kieleckie Studia Teologiczne 3, 355-365

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Henryk Jagodziński – Mińsk

KANONIZACJA PRAWA CYWILNEGO

Szczególną charakterystyką porządku prawnego Kościoła jest fakt jego współistnienia w ścisłej relacji z innymi systemami prawnymi. Każdy wierzący jest jednocześnie obywatelem jakiegoś państwa, co sprawia, że jest on podmiotem dwóch porządków prawnych, z których jeden przynależy do społeczności o celach doczesnych, a drugi do społeczności o celach duchowych. Celem prawodawców obydwu społeczności powinno być zbudowanie pewnej harmonii prawnej, która unikałaby przeciwstawiania jednego porządku drugiemu¹. W tej sferze mieści się zabieg prawny uzgadniania porządków prawnych, mający długą tradycję zarówno w Kościele, jak i w nauce prawa wyznaniowego, to znaczy w regulacjach prawnych, jakie w porządku prawnym danego państwa odnoszą się do danego wyznania czy religii jako zjawiska w ogóle. W zależności od kraju w prawie wyznaniowym, w większej lub mniejszej mierze, możemy spotkać szereg norm prawnych, które odsyłają do określonych przepisów prawnych. Przedmiotem niniejszego artykułu będzie natomiast technika prawna w prawie kanonicznym odsyłania do norm prawa cywilnego promulgowanych przez innego prawodawcę niż prawodawca kościelny, zwana inaczej kanonizacją prawa cywilnego.

1. Pojęcie kanonizacji prawa cywilnego

Zjawisko kanonizacji prawa cywilnego ma miejsce wtedy, gdy prawo kanoniczne zamiast uregulować pewną materię będącą w jego kompetencji, nakazuje zastosowanie częściowe lub całościowe norm prawa cywilnego². Normy prawa cywilnego, które materialnie, jak również w swojej treści

¹ Por. J. Miñambres, *Análisis de la técnica de la remisión a otros ordenamientos jurídicos en el Código de 1983*, „Ius Canonicum”, XXXII, n. 64, s. 713–749.

² Por. G. Feliciani, *Canonizzazione delle Leggi civili*, w: *Nuovo Dizionario di Diritto Canonico*, red. C. C. Salvador, V. De Paolis, G. Ghirlanda, Mediolan 1993, s. 120–121.

należą do innego porządku prawnego, formalnie stają się własnymi normami prawa kościelnego, które nadaje im wartość prawa wewnętrznego dla swoich wiernych³.

Zabieg tego typu ma miejsce nie dlatego, że prawodawca nie był w stanie dokonać regulacji prawnej w konkretnej dziedzinie z racji braku kompetencji, czy też braku posiadania instrumentów prawnych, ale przyczyną tego jest chęć uniknięcia sprzeczności między prawem kanonicznym a cywilnym. Istnieją bowiem pewne dziedziny życia wspólne dla państwa i Kościoła, odnoszące się do sfery doczesnej. A jest troską prawodawcy, ażeby nie pojawiał się niepożądany rozdzźwięk między obydwoma porządkami prawnymi, który mógłby doprowadzić do niepożądanych sytuacji konfliktowych⁴. W tym zabiegu ujawnia się troska prawodawcy kościelnego o owocny rozwój wzajemnej współpracy z państwem i jego porządkiem prawnym. W nauce prawa kanonicznego rozróżnia się normę prawną, która odsyła do prawa cywilnego, noszącą nazwę normy kanonizującej, oraz normę prawną przez nią wskazaną, którą nazywa się normą kanonizowaną⁵. Norma kanonizująca musi być zawsze interpretowana według szczegółowych kryteriów prawa kanonicznego. Chodzi tutaj szczególnie o określenie wagi oraz potrzeby takiego odsyłania i wskazanie konkretnych przepisów, do których chce się odwołać. Przepisy te muszą być zastosowane w prawie kanonicznym z tymi samymi skutkami, jakie posiadają one w prawie cywilnym. W konsekwencji normy te będą interpretowane według takich zasad, jakimi kieruje porządek prawny, z którego te normy pochodzą. Stąd również wydaje się być nieodzownym dla kanonisty zapoznanie się nie tylko z konkretnymi normami, ale również z kulturą prawną, jak i zasadami, którymi kieruje się porządek prawny w konkretnym kraju. W tym procesie może się niejednokrotnie pojawić trudność polegająca na tym, że nie zawsze będzie możliwe natychmiastowe znalezienie punktu odniesienia dla normy kanonizującej w danym porządku prawnym i wskazanie na normę kanonizowaną.

Prawo kanoniczne, przed wprowadzeniem pierwszego Kodeksu w 1917 r.⁶, w odsyłaniu do norm prawa cywilnego ograniczało się wyłącznie do norm prawa rzymskiego, które stanowiły źródło uzupełniające w przypadku spraw

³ Por. P. Ciprotti, *Le „leggi civili” nel Nuovo Codice di diritto canonico*, „Ephemerides Iuris Canonici”, 39 (1983), s. 189–202.

⁴ Por. L. Chiapetta, *Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale*, Neapol 1988, t. 1, s. 46.

⁵ Por. G. Feliciani, *Canonizzazione...*, dz. cyt., s. 121.

⁶ Przed wprowadzeniem Kodeksu Prawa Kanonicznego w 1917 r., głównym źródłem prawa kanonicznego był *Corpus Iuris Canonici*. Nie był to kodeks w ścisłym sensie, ale zbiór sześciu oficjalnych i nieoficjalnych kolekcji praw wywodzących się jeszcze ze średniowiecza. Na wzór kompilacji praw rzymskich, dokonanej przez cesarza Justyniana, noszącej nazwę *Corpus Iuris Civili*, ten zbiór praw kościelnych otrzymał

o charakterze doczesnym, nie będących uregulowanymi przez konkretne normy kanoniczne. Ten zabieg prawny spotykał się z częstym zastosowaniem w kościelnych trybunałach. Z promulgacją Kodeksu Prawa Kanonicznego w 1917 r. prawo rzymskie utraciło swoją moc prawną w kościelnym porządku prawnym, a nowy Kodeks zaczął odsyłać do prawa cywilnego poszczególnych krajów. Szczególne znaczenie ma tutaj kanon 1529⁷ Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r., który to kanon wprost odsyłał do prawa cywilnego.

Wyżej wspomniana norma w obecnie obowiązującym Kodeksie Prawa Kanonicznego, który został promulgowany 25 stycznia 1983 r., stanowiła bazę dla kanonu 22 tegoż Kodeksu: „Can. 22 – *Leges civiles ad quas ius Ecclesiae remittit, in iure canonico iisdem cum effectibus servantur, quatenus iuri divino non sint contrariae et nisi aliud iure canonico caveatur*”⁸.

Kanon ten został umieszczony w Księdze Pierwszej nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego pt. *De normis generalibus (O normach ogólnych)*, w tytule *De legibus ecclesiasticis (O prawach kościelnych)*. Sankcjonuje on zabieg prawny istniejący w prawie kanonicznym, zwany kanonizacją prawa cywilnego, i zawiera ogólne zasady, na jakich ma się on opierać. Jednocześnie kanon ten uznaje prawo cywilne za źródło pomocnicze prawa kanonicznego w przypadkach, w których prawodawca kościelny odwołuje się bezpośrednio do tegoż porządku prawnego.

2. Granice kanonizacji prawa cywilnego

Oczywiście przyjmowanie za integralną część swojego porządku prawnego norm, które pochodzą z innego źródła niż prawomocna władza ustawodawcza, nie odbywa się w sposób automatyczny i nieograniczony. Pewne ograniczenia o charakterze ogólnym w tej materii zawiera już wyżej wspomniany kanon 22 obecnego Kodeksu Prawa Kanonicznego. Kanon ten zawiera warunek, że dana norma prawa cywilnego, do której odsyła prawodawca

nazwę *Corpus Iuris Canonici*. Został on dokonany przez prawnika Giovanniego Chappuisa w 1500 r., a oficjalnie zatwierdzony przez papieża Grzegorza XIII konstytucją apostolską *Cum pro munere* 1 lipca 1580 r. Por. C. Corral, *Codice di diritto canonico (Codex Iuris Canonici)* w: *Nuovo dizionario di diritto danonico*, red. C. C. Salvador, V. De Paolis, G. Ghirlanda, Mediolan 1993, s. 190–200.

⁷ Codex Iuris Canonici 1917, kan. 1529: „*Quae ius civile in territorio statuit de contractibus tam in genere, quam in specie, sive nominatis sive innominatis, et de solutionibus, eadem iure canonico in materia ecclesiastica iisdem cum effectibus servantur, nisi iuri divino contraria sint aut aliud iure canonico caveatur*”.

⁸ Kan. 22 – Ustawy państwowe, do których odsyła prawo kościelne, należy zachowywać w prawie kanonicznym na ile nie są przeciwne prawu Bożemu i o ile prawo kanoniczne czego innego nie zastrzega.

kościelny, jest obowiązująca o tyle, o ile nie jest sprzeczna z prawem Bożym⁹ lub nie jest przeciwna innym przepisom prawa kanonicznego. To ograniczenie przyjmuje za cel zapobieżenie, ażeby poprzez kanonizację nie dostały się w sposób niewiadomy do kościelnego porządku prawnej normy, które w przypadku, gdyby były znane prawodawcy, zostałyby przez niego odrzucone. Jeżeli normy te byłyby przeciwne prawu Bożemu, to w konsekwencji i tak nie miałyby same przez się żadnej mocy prawnej, gdyż Kościół nie może ustanawiać, a tym bardziej przyjmować, norm, które są niezgodne z prawem Bożym¹⁰. Natomiast jeśli chodzi o sprzeczność z normami prawa kanonicznego, należy zauważyć, że Kościół nakazując zastosowanie prawa państwowego w konkretnej materii, nie zamierza w żadnym wypadku pozbawić siebie samej władzy uregulowania tejże materii w sposób autonomiczny. Kościół może więc przyjąć lub odrzucić w sposób swobodny przepisy mówiące o kanonizacji prawa cywilnego¹¹. Takim przykładem w samym Kodeksie, mogą być przepisy odnoszące się do przedawnienia zawarte w kanonach 197–199, gdzie normy kodeksowe odnoszące się do przedawnienia różnią się od norm kodeksów cywilnych w takich kwestiach, jak: dobra wiara¹², przedmiot i czas potrzebny do zaistnienia przedawnienia.

Tego typu ograniczenia i rezerwy nie są czymś specyficznym tylko dla prawa kanonicznego, możemy je spotkać również i w innych porządkach prawnych, chociaż niejednokrotnie są one inaczej sformułowane.

3. Szczegółowe normy kanonizacyjne Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.

W obecnym Kodeksie Prawa Kanonicznego możemy wskazać piętnaście zagadnień, w których prawodawca odwołuje się do prawa cywilnego. Na podstawie treści kanonów możemy wyróżnić następujące zagadnienia:

⁹ Prawo Boże to zespół czynników prawnych, których autorem jest sam Pan Bóg i którym są podporządkowane normy ludzkiego prawa kanonicznego, ponieważ są one pozbawione jakiegokolwiek wartości, jeśli są przeciwne prawu Bożemu. Prawo kanoniczne zwraca uwagę na istnienie naturalnego prawa Bożego i prawa Bożego pozytywnego. Prawo Boże naturalne wypływa z samej natury człowieka jako istoty rozumnej stworzonej przez Boga, natomiast prawo Boże pozytywne jest owocem objawienia. Por. P. Lomabradia, *Lezioni di diritto canonico*, Mediolan 1985, s. 8–9.

¹⁰ Por. P. Ciprotti, *Canonizzazione delle leggi civili*, w: *Digesto delle discipline pubblicistiche*, t. 2, Turyn 1987, s. 453–458.

¹¹ Por. G. Feliciani, *Canonizzazione...*, dz. cyt., s. 121.

¹² Według kan. 198 KPK z 1983 r., dobra wiara jest wymagana do zaistnienia przedawnienia nie tylko na początku samego procesu, ale także podczas całego okresu czasu trwania, wymaganego do jego zaistnienia.

3.1. Prawni opiekunowie

W kwestii ustanowienia opiekunów osób niepełnoletnich i zakresu ich władzy kanon 98 § 2 nakazuje zachować przepisy prawa cywilnego, pod warunkiem jednak, że prawo kanoniczne nie przewidziało w danym przypadku czegoś innego. Ten sam kanon przewiduje również, że biskup diecezjalny w pewnych przypadkach, kierowany ważnymi powodami, może ustanowić innego opiekuna.

3.2. Uzyskanie samodzielności przez niepełnoletniego

Odnosnie zamieszkania stałego i tymczasowego, kanon 105 § 1 przewiduje, że małoletni po uzyskaniu usamodzielnienia może również uzyskać zamieszkanie stałe. Jednakże uzyskanie przez małoletniego usamodzielnienia musi się dokonać według prawa cywilnego. Nie przewiduje się w tej materii żadnych zastrzeżeń.

3.3. Procedura adopcyjna

Aby dzieci adoptowane według prawa kanonicznego zostały uznane za dzieci tych, którzy je adoptowali, kanon 110 wymaga, aby adopcja dokonała się według prawa cywilnego. Norma ta ma szczególne znaczenie dla kościelnego prawa małżeńskiego, bowiem jej skutkiem jest zaistnienie przeszkody zrywającej do zawarcia małżeństwa między adoptowanym a adoptującym. Prawodawca kościelny jako kryterium zaistnienia faktu adopcji lub jego nie zaistnienia czyni przepisy prawa cywilnego odnośnie adopcji.

3.4. Normy odnośnie przedawnienia

Instytucji przedawnienia obecny Kodeks poświęca następujące kanony: kanony 197–199 i kanon 1268. Pierwszy z nich, kanon 197, ustanawia generalną zasadę, że przedawnienie jako sposób nabycia lub utraty praw, ma się odbywać według prawa cywilnego danego państwa, z wyjątkiem tych dyspozycji, które odnośnie tej instytucji zawierają kanony niniejszego Kodeksu. Specyficzne dyspozycje odnośnie przedawnienia zawierają kanony 198 i 199. Kanon 198 dotyczy tak zwanej dobrej wiary, która wymagana jest w prawie kanonicznym podczas całego okresu wymaganego do zaistnienia przedawnienia, z zachowaniem przepisów kanonu 1362. Kanon 1362 stanowi, że generalnie skarga karna wygasa po upływie trzech lat, z wyjątkiem:

- przestępstw zarezerwowanych Kongregacji Doktryny Wiary;
- skargi dotyczącej przestępstw ujętych w kanonach 1394, 1395, 1397, 1398, którą przedawnia się po upływie pięciu lat;

- przestępstw, których nie przewiduje prawo powszechnie, a dla których prawo partykularne przewidziało inny termin przedawnienia.

Kanon 1362 w § 2 zawiera normy dotyczące liczenia czasu przedawnienia. I tak przedawnienie liczy się od momentu popełnienia przestępstwa, a jeśli przestępstwo ma charakter permanentny lub habitualny, przedawnienie liczy się od momentu ustania danego przestępstwa.

Kanon 199 zawiera listę materii, które nie podlegają w żaden sposób przedawnieniu i są to:

- prawa i obowiązki, które wynikają z prawa Bożego naturalnego lub pozytywnego;
- uprawnienia, które można uzyskać jedynie na mocy przywileju apostołskiego;
- prawa i obowiązki, które dotyczą bezpośredniego życia duchowego wiernych;
- ustalone i niewątpliwe granice okręgów kościelnych;
- stypendia i zobowiązania mszalne;
- powierzenie urzędu kościelnego, którego wykonywanie zgodnie z wymogami prawa wymaga święceń;
- prawo wizytacji i obowiązek posłuszeństwa, tak aby wykluczyć możliwość, ażeby wierni nie mogli być wizytowani przez żadną władzę kościelną i nie podlegali żadnej władzy.

Jak można zauważyć, wyżej wymieniony spis materii ma charakter czysto kościelny i trudno byłoby się nawet doszukiwać zasad w cywilnych porządkach prawnych odnośnie ich regulacji. Z drugiej strony, biorąc pod uwagę specyfikę kościelnego porządku prawnego, te materie z natury rzeczy nie mogą podlegać przedawnieniu, albowiem nie mają one charakteru czysto dyscyplinarnego, ponieważ odnoszą się do porządku doktrynalnego i moralnego.

Kanon 1268, który znajduje się w księdze dotyczącej doczesnych dóbr kościoła (kościelne prawo majątkowe), nakazuje że przedawnienie w odniesieniu do prawa majątkowego, jako forma nabycia lub uwolnienie się w zakresie dóbr doczesnych, ma być realizowana według kan. 197–199.

3.5. Warunki zatrudniania osób świeckich przez instytucje kościelne

Prawodawca odsyła również do norm prawa państwowego, gdy chodzi o kwestię zatrudniania przez instytucje kościelne. Odnośnie osób świeckich, które czasowo lub stale pracują dla potrzeb Kościoła, kan. 231 § 2 nakazuje, że mają oni prawo do godziwego wynagrodzenia oraz do ubezpieczenia społecznego, jak i zdrowotnego przy zachowaniu przepisów prawa cywilnego. Również kan. 1286 § 1 w odniesieniu do umów o pracę nakazuje dokładnie przestrzegać norm prawa cywilnego danego kraju odnoszących się do pracy

i życia społecznego, ale przy tym zaznacza, że ma się to odbywać zgodnie z zasadami podawanymi przez Kościół. Jednakże należy przy tym zauważyć, że w wielu wypadkach doktryna społeczna Kościoła jest o wiele bardziej wymagająca niż ustawodawstwo wielu krajów odnośnie kwestii socjalnych.

3.6. Zwolnienie z obowiązków i funkcji nielicujących ze stanem duchownym

Prawodawca poleca korzystać z udogodnień, jakie niejednokrotnie przewiduje ustawodawstwo cywilne dla osób duchownych, zwalniając je z niektórych zadań i obowiązków na rzecz państwa, które są obce stanowi duchownemu. Normy odnośnie tego zagadnienia znajdują się w kan. 289 § 2. Jednakże kanon ten zawiera również klauzulę przyznającą ordynariuszowi podjęcie innej decyzji w poszczególnych przypadkach.

3.7. Testament i zrzeczenie się własności osobistej osób w instytutach życia konsekrowanego

Następnym przypadkiem, kiedy prawo kanoniczne odwołuje się do prawa cywilnego jest wymóg kanonu 668 § 1 odnośnie obowiązku osób zakonnych sporządzenia testamentu przed pierwszą profesją zakonną, który ma być ważny również wobec prawa świeckiego. W paragrafie czwartym tegoż kanonu 668, możemy znaleźć dyspozycje mówiące o tym, że ci, którzy ze względu na naturę swojego Instytutu powinni wyrzec się swoich dóbr i powinni to uczynić w formie zgodnej z prawem cywilnym, przy czym, jak to zaznacza prawodawca, w miarę możliwości. Czyli nie czyni z tego wymogu nakazu absolutnego. Jak możemy zauważyć, paragraf czwarty nie jest tak jednoznaczny w swoim brzmieniu jak paragraf pierwszy, gdzie obowiązek zgodności z prawem cywilnym nie zawiera dodatkowych zastrzeżeń.

3.8. Przyrzeczenie małżeńskie, czyli tak zwane zaręczyny

W kanonie 1062 § 1 prawodawca kościelny nakłada na Konferencję Episkopatu obowiązek wydania przepisów odnoszących się do jednostronnego przyrzeczenia małżeńskiego bądź dwustronnego, zwanego zaręczynami. Poleca jednocześnie, aby uwzględniono w tych przepisach obowiązujące prawo cywilne w tej materii, o ile takie zostało wydane. Nie precyzuje jednak w jakim stopniu i według jakich kryteriów to uwzględnienie ma się dokonać, czyli że należy zastosować ogólne zasady prawa kanonicznego. W tym samym kanonie nakazuje się również wzięcie pod uwagę, obok prawa cywilnego, miejscowych zwyczajów przy opracowywaniu powyższych przepisów.

3.9. Zakaz asystowania przy zawieraniu małżeństw, które nie mogą być cywilnie uznane

Według przepisu kan. 1071 § 1 n. 2, duszpasterz nie może asystować, bez zezwolenia swojego ordynariusza, przy zawieraniu małżeństw, które nie mogą być uznane według prawa cywilnego. U podstaw tej normy leży troska prawodawcy, aby uniknąć konfliktu między dwoma porządkami prawnymi w tak ważnej materii, jaką jest małżeństwo.

3.10. Zawieranie małżeństwa przez pełnomocnika

Kanon 1105, który traktuje o zawieraniu małżeństwa przez pełnomocnika, w paragrafie drugim, dotyczącym samego dokumentu pełnomocnictwa, nakazuje, aby był on podpisany przez osobę zlecającą, ponadto przez proboszcza lub ordynariusza miejsca, w którym wystawia się pełnomocnictwo, lub przez kapłana delegowanego przez jednego z nich, albo przez dwóch świadków, albo też pełnomocnictwo powinno być sporządzone w formie autentycznego dokumentu, zgodnego z wymogami prawa państwowego. Jednak taki dokument sporządzony z wymogami prawa cywilnego nie jawi się jako obowiązkowy według prawa kanonicznego. Prawodawca jedynie dopuszcza zastosowanie formy tego typu.

3.11. Zarządzenie dobrami kościelnymi

W kościelnym prawie majątkowym prawodawca nakłada obowiązek na zarządzających majątkiem kościelnym w kan. 1284 § 2 n. 2, aby prawo własności dóbr kościelnych było zabezpieczone środkami ważnymi według prawa cywilnego. W punkcie trzecim natomiast, prawodawca zobowiązuje zarządzających dobrami Kościoła do przestrzegania zarówno prawa kanonicznego, jak i prawa cywilnego, a zwłaszcza do szczególnej troski o to, aby Kościół nie poniósł szkody na skutek nieprzestrzegania ustaw państwowych. W powyższej normie, jak widzimy, prawodawca nakłada bezwzględny obowiązek przestrzegania norm prawa cywilnego bez żadnych zastrzeżeń.

3.12. Przepisy odnośnie umów i zobowiązań

W kanonie 1290 nakazuje się, aby to wszystko, co prawo państwowe na danym terytorium postanawia odnośnie umów oraz zobowiązań, zarówno generalnie, jak i szczegółowo, było zachowywane również mocą prawa kanonicznego. Norma ta jest jakby dosłownym przejęciem dyspozycji kan. 1529 z Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. Przed promulgacją Kodeksu z 1917 r.,

Kościół posługiwał się prawem rzymskim odnośnie spraw związanych z kontraktami. Zastąpienie prawa rzymskiego prawem cywilnym poszczególnych krajów było koniecznością, którą należało wprowadzić tak z punktu widzenia formalnego, jak i istoty rzeczy. Obecny Kodeks przyjmuje jako własny porządek prawny poszczególnych krajów odnośnie przedmiotu, formy, klauzul, warunków itd., jak i odnośnie szczegółów, a także w materii opłat. Ponadto przepisy te mają być zachowywane na mocy prawa kanonicznego z tymi samymi skutkami odnośnie zobowiązań prawnych, działań prawnych, ważności i nieważności aktów itd. Między kanonistami dyskutuje się, czy przepisy prawa cywilnego, wydane odnośnie kontraktów, stosują się również do zdolności zawierania kontraktów przez osoby (*capacitas contrahendi*). Wydaje się, że odpowiedź powinna być pozytywna, ponieważ niniejszy kanon przejmuje ustawy państwowe bez żadnych ograniczeń, wykluczając tylko według dyspozycji kan. 22 te ustawy, które byłyby przeciwne prawu Bożemu i normom prawa kanonicznego, zachowując jednak przepisy kan. 1547, który dopuszcza dowód ze świadków we wszystkich sprawach pod kierownictwem sędziego.

3.13. Zapisy na rzecz Kościoła na wypadek śmierci

W kanonie 1290 § 2 prawodawca poleca, aby były zachowywane wymogi prawa cywilnego w dokonywaniu zapisów na rzecz Kościoła na wypadek śmierci. Ale jednocześnie czyni zastrzeżenie, że należy zachowywać te procedury, o ile to jest możliwe, tym samym dając do zrozumienia, że mogą zaistnieć takie okoliczności, że zachowanie takich procedur może okazać się niemożliwe. Nakłada również obowiązek zwrócenia uwagi spadkobiercom, ażeby zachowali ostatnią wolę testatora, nawet jeśli w jej wyrażaniu pominął on jakieś formalne wymogi prawa cywilnego. W tym wypadku prawo cywilne nie zwalnia z obowiązków prawa kanonicznego.

3.14. Skarga posesoryjna

Odnośnie natury i mocy skargi posesoryjnej (dochodzenie praw do rzeczy, których się zostało pozbawionym) obecnie obowiązujący Kodeks Prawa Kanonicznego w kanonie 1500 nakazuje zachowywać przepisy prawa cywilnego miejsca, w którym znajduje się rzecz, o której posiadanie dotyczy skarga.

3.15. Przepisy odnośnie umowy, kompromisu i sądu polubownego

W kan. 1713 i 1714, które dotyczą instytucji ugody, kompromisu lub sądu polubownego, prawodawca przedstawia stronom sporu jako możliwość do jego

rozwiązania, posługiwanie się przepisami wybranymi przez strony, lub jeśli strony nie wybiorą żadnych przepisów, należy posługiwać się przepisami wydanymi przez Konferencję Episkopatu, o ile takie istnieją, albo przepisami prawa cywilnego, które obowiązują na terenie, gdzie toczy się spór.

4. Zakończenie

Jak mogliśmy zauważyć na podstawie wyżej przedstawionych przypadków, instytucja kanonizacji prawa cywilnego przybiera różne formy. Niekiedy prawodawca bezwzględnie nakazuje posługiwanie się normami prawa cywilnego, tak jakby stanowiły integralną część kanonicznego porządku prawnego, co ma miejsce na przykład w przypadku adopcji (kan. 110). Innym razem nakazuje posługiwanie się normami cywilnymi, o ile jest to możliwe, jak w przypadku zapisów na rzecz Kościoła na wypadek śmierci (1290 § 2). Albo też normy prawa cywilnego są przez niego przedstawione jako jedna z możliwości, którą prawodawca daje do wyboru. Na przykład w przypadku kwestii rozstrzygnięcia jakiegoś sporu stronom może być przedstawiona jako jedna z ewentualności, możliwość posłużenia się przepisami prawa cywilnego (kan. 1714).

Prawodawstwo kościelne, odwołując się niekiedy do prawodawstwa cywilnego za pośrednictwem instytucji kanonizacji prawa cywilnego, pragnie przez nią otworzyć się na wymagania różnych narodów, jak i na różne okoliczności miejsca i czasu, aby tym lepiej przystosować się do lokalnych warunków¹³.

Ta instytucja, gdzie z woli prawodawcy kościelnego prawo kanoniczne spotyka się z prawem cywilnym danego kraju, stanowi okazję do dialogu i miejsce spotkania z inną kulturą prawną. Kanonista w niektórych przypadkach, aby móc posłużyć się instytucją kanonizacji prawa cywilnego, musi poznać to prawo w kraju, w którym się znajduje. A z kolei, aby uczynić to w sposób właściwy, należy poznać nie tylko samą ustawę, ale również porządek prawny, z którego ona pochodzi, jak i filozofię prawa, na której ten porządek się opiera. Oczywiście należy się przy tym wystrzegać wszelkich form pozytywizmu prawniczego. Nie zawsze wydaje się być wystarczająca zasada sformułowana w kan. 22 KPK z 1983 r., według której odwołując się do jakiejś ustawy państwowej wystarczy, że nie jest ona przeciwna prawu Bożemu i czegoś innego prawo kanoniczne nie zastrzega. Należy przede wszystkim wziąć pod uwagę w procesie kanonizacji prawa cywilnego zasadę sformułowaną w kan. 1752 obecnego Kodeksu, że najwyższym prawem w Kościele powinno być zbawienie dusz.

¹³ L. Chiapetta, *Il Codice di diritto...*, dz. cyt., s. 46.

Riassunto

CANONIZZAZIONE DELLE LEGGI CIVILI

L'articolo presenta l'istituzione esistente nel diritto canonico, di rinvio alla normativa dell'ordinamento giuridico dello Stato, chiamata la canonizzazione delle leggi civili. Nella breve introduzione vengono presentate le relazioni fra ordinamenti giuridico dello Stato, e quello della Chiesa. Lo stesso cristiano è soggetto a tutti e due ordinamenti. Successivamente viene presentata la definizione della canonizzazione delle leggi civili e motivi della sua esistenza. Questa istituzione descrive una tecnica giuridica con la quale la legge canonica nel disciplinare una materia di sua competenza, invece di regolarla autonomamente, ordina che si applichino, integralmente o parzialmente, le leggi civili. Il legislatore ricorre a questa soluzione quando una normativa canonica differente da quella civile potrebbe determinare gravi inconvenienti di carattere pratico o restare priva di ogni effettiva incidenza. Brevemente viene segnalata la legislazione precedente al riguardo e poi il can. 22 del CIC '83, il quale contiene la regola generale. Dopo la nozione della canonizzazione, si espone i limiti di questa tecnica giuridica, la quale incontra i precisi limiti di carattere generale anche nel menzionato can. 22. Questo canone dispone che non vadano osservate le norme che sono contrarie al diritto divino o contrastino con altre norme del diritto canonico. In seguito sono analizzati quindici casi, quando la normativa del CIC '83 ricorre alla legislazione civile. Nella conclusione questi casi vengono sistemati in tre gruppi. Alla fine, autore fa notare che la detta pratica non può essere automatica, ma deve prendere in considerazione la natura dell'ordinamento giuridico dello Stato al quale si riferisce e soprattutto il principio del diritto canonico contenuto nel can. 1752 che la salvezza delle anime deve sempre essere la legge suprema nella Chiesa.

Ks. dr Henryk Mieczysław JAGODZIŃSKI – ur. w 1969 r. w Małogoszczy, doktorat z prawa kanonicznego uzyskany na Pontificia Università della Santa Croce w Rzymie, obecnie Sekretarz Nuncjatury Apostolskiej na Białorusi. Publikacje w „*Ius Ecclesiae*”, XIV (2002), s. 286–288; recenzja książki Sennen Corrà, Bruno F. Pighin, *Il vescovo emerito. Riflessioni confidenziali e profilo giuridico*, „Diocesi di Concordia – Pordenone”, Pordenone 2001, s. 51.